

Ue u o j a

Lääketaswien kokuojille.

Sirjoittanut

Karl Th. Hällström.

Apteekari.

Neuvoja

Lääketasvien kokoojille.

Kirjoittanut

Karl Th. Gällström.
Apteekari.

Helsingissä,

**Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainon osastolta,
1898.**

S i s ä l l y s.

	Sivu.
Yleisiä ohjeita kasvien ja kasviojien keräämisestä, kuivaamisesta ja säilyttämisestä	5.
1. Juuria.	
Metsän alwejuuri (<i>Polystichum filix mas.</i> L.)	6.
Kalmojuuri (<i>Acorus Calamus</i> , L.)	8.
Virmajuuri (<i>Valeriana officinalis</i> . L.)	9.
Woifuffa (<i>Taraxacum officinale</i> . Web.)	10.
2. Kuoria.	
Paatsama, Pajahdin, Pajari (<i>Rhamnus frangula</i> . L.)	11.
3. Lehtiä.	
Katso, Täplittä Katso (<i>Conium maculatum</i> . L.)	12.
Eianpuolukka, Eianmarja (<i>Arctostaphylos uva ursi</i> . L.)	13.
Wiskifaali (<i>Hyoseyamus niger</i> . L.)	14.
4. Kuffia.	
Johanneksen kuffa. Saunakuffa, Kamelijaunio (<i>Matricaria chamomilla</i> . L.)	15.
Koimaruna, Wali (<i>Arthemisia Absinthium</i> . L.)	16.
Eianfärjähäinen (<i>Achillea millefolium</i> . L.)	16.
5. Hedelmiä, marjoja y. m.	
Kataja (<i>Juniperus communis</i> . L.)	17.
Kumina (<i>Carum carvi</i> . L.)	18.
Näijäinen (<i>Daphne Mezereum</i> . L.)	19.
Mustikka (<i>Myrtillus nigra</i> . L.)	20.
Wattu (<i>Rubus idaeus</i> . L.)	20.
Karpalo (<i>Oxycoccus palustris</i> . L.)	20.
Närtäjäywä, Torajywä, Karjunhammas (<i>Secale cornutum</i>)	20.
Kärpäjenruuti (<i>Lycopodium</i>)	22.

Hyvin tavallinen tulolähde maalla asuville vähävoimaisille ja vähävaraisille on, niinkuin tiedämme, marjojen keruu kesäisin. Moni vanha saa sillä ajoittain kokoon pienen päiväpalkan, ja moni lapsi, joka muuten juoksentelee toimetonna pitkin kylää, ansaitsee siten pienen rahasumman samalla kun hän oppii käyttämään aikaansa hyödyllisellä tavalla. Jos sitten vielä samassa kodissa on useampia, jotka kesän kuluessa ansaitsevat kufin puolestaan, niin woipi heidän yhteisistä ansioistaan koitua hyvinkin tuntuva lisä vähävaraisen kodin pieniin tuloihin.

Paitfi marjoja, löytyy vielä toisiafin luonnontuotteita, jotka tarjoovat tulolähhteitä niille, jotka tahtovat käyttää niitä hyvätseen. Tämän vihkosen taroituksena on huomauttaa yhtä tähän asti melkein kokonaan laiminlyötyä eli ainoastaan vähän tunnettua toimialaa, joka kylä on sen arvoinen, että sille kannattaa omistaa huomiota.

Ennen aikaan, kun apteekkeja oli ani harvassa ja lääkäreitä ainoastaan suuremmisssa paikoisssa, oli lääkkeiksi kelpaavien kasvien kerääminen kotitarpeiksi aiwan tavallista. Silloin jokainen talonisäntä ja emäntä, joka tahtoi pitää talostaan hyvää huolta, katsoi melvollisuudekseen kesäisin kerätä kaikenlaisia kaswia, joita vuoden kuluessa saattoi tarvita lääkkeiden valmistukseun.

Nyt sitä vastoin, kun valistus on edistynyt ja varallisuus kasvanut ja useimmilla kunnilla on oma lääkärisä ja apteekkinsä, on kotilääkkeiden valmistus jäänyt

unohduksiin. Eikä siitä mitään erityistä haittaa ole ollut, koska sairaut paremmin ja warmemmin saavat terweytensä takaisin asiaa hymmärtävän lääkärin hoidon kautta ja hänen tarkasti määräämiensä lääkkeiden avulla kuin ennen muinoin wanhojen tapain mukaan valmistetuista lääkkeistä, joiden parantawa woima enimmäkseen oli sattuman wallassa.

Mutta on täällä asialla ollut warjopuolensakin. Waikka näitä samoja kasveja vielä nytkin käytetään apteekkeissa, muutamia hywinkin paljon, lääkkeiden valmistukseen, on näiden kerääminen joutunut unohduksiin. Nytkin saavat ne kaswaa niityillämme ja kotipellon pientareilla ilman että kukaan niitä käyttää hyväkseen. Sill'aikaa kun ne meillä huomaamattomina kukoistawat ja kaswawat, poimitaan ulkomailla juuri samoja kaswia suuret määrät, kuiwataan huolellisesti ja tuodaan tänne Suomeen, jossa niitä sitten käytetään apteekkeissä. Monesta tuntuu warmaan uskomattomalta, kun kuulewat että Suomeen vuosittain tuodaan ulkomaista kuiwatuista mustikoita ja wattuja, härkäjhyviä, woikukan juuria, pajahtimen kuoria y. m., kaikki waan semmoista tawaraa, jota olisi täällä enemmänkin kuin kotimaan tarpeeksi. Tämäkin on puolestaan hywä esimerkki meissä suomalaisissa tawallisesta toimettomuudesta ja hitaudesta. Suotta me walitamme maamme köyhyyttä, kun emme huoli käyttää hyväksemme edes niitä antimia, joita se meille tarjoaa. Apteekkereille on rahalliselta kannalta yhdentekewää, mistä se tawara on, jonka he ostawat. Mutta ei ole yhdentekewää minne se raha joutuu, jonka he tawaroistaan maksawat, jääkö se kotimaahan wai kulkeeko se samaa tietä ulkomaille, jota myöten niin monen monituisista marffkaa ennenkin meidän toimettomuutemme tähden on sinne pyörinyt.

Syynä siihen, että lääkekasvien keräämistä on laiminlyöty on monesti wälinpitämättömyys ja saamattomuus, mutta yhtä usein asian hymmärtämättömyys. Joka ei tahdota ryhtyä semmoiseen työhön, josta on odotettawissa näennäisesti wähäinen palkkio, tai ei tiedetä miten kaswia kerä-

tesä ja kuivatesa kullinkin on meneteltävä, mihin saada foottu tavara myhdyksi j. n. e.

Maaseutuapteekkeihin siellä täällä kyllä ostetaan lääke-
kaswia, mutta tavallisesti vähän. Ja kun useimmiten ei
tiedetä missä suurempia määriä ostettaisiin, niin ei kenen-
kään juuri haluta ruweta enempää keräämään, kuin minä
paikkakunnallaan saapi myhdyksi. Maaseudulla kuivaawat
apteekkarit kaswit enimmäkseen itse, heillä kun tavallisesti on
siihen kylläksi tilaa. Kaupunkiapteekareilla sitä vastoin ei
ole niin paljon tilaa käytettävänä, jonka wuoksi heidän
täytyy ostaa kaswit walmiiksi kuivattuina.

Wielä tapahtuu usein, että kaupaksi tarjotut kaswit
owat huonosti kuivatut, jota paitsi joukkoon on hymmärtä-
mättömyydestä jekoitettu aiwan hyödyttömiäkin kaswia. Kun
näin ollen myyjä saa kääntyä tawaroineen takaisin, niin tämä
ei juuri kehoita häntä ryhtymään samaan työhön uudes-
taan. Pääsyy, miksi lääkkeiksi kelpaawia kaswia maassamme
wielä niin vähän on ruwettu keräämään, on warmaanfin se,
että kerääjillä ei ole ollut selwää käsitystä siitä, miten hei-
dän on menetteleminen kerätesfään, mitä kerätä, miten kui-
wata ja säilyttää ja wielä vähemmän käsitystä keräämiensä
kaswien todellisesta arvosta.

Nämä kuitenkin eiwät ole sen suurempia epäkohtia,
kuin että ne helposti owat poistettawissa, kunhan waan ym-
märryksellä käydään työhön käsiksi.

Witenkä tämä työ sitten on järjestettävä, että se an-
taiji mahdollisimmasti parhaimman tuloksen?

Yksinkertaisinta lience, että maaseuduilla asuwat, lää-
kekaswien keräämistä harrastawat henkilöt ottawat työtä
johtaakseen. He kokoowat ympärilleen apujoukon, jolle he
opettawat mitä kaswia tai kaswinosia heidän tulee kerätä,
miten niitä kuivata ja säilyttää. Kesän aikana footun ta-
waran ostawat he sitten awustajiltaan ja myhwät sen ap-
teekkeihin tai rohdoskauppoihin, joita on maamme suurim-
missa kaupungeissa.

Tällaista menettelytapaa noudattaen on helpompi saada tase-arvoista ja kauniista tavaraa kuin jos jokin, joka kokee vähän sitä ja vähän tätä, tekee sitä kulin omalla tavallaan. On siis pidettävä tarkka huoli siitä, että työ alusta loppuun suoritetaan huolellisesti. Sillä on muistettava, että voidakseen menestyksellä kilpailla ulkomaalta tuodun tavarain kanssa, täytyy kotimaassa kerätyn olla täydellisesti parhaimman ulkomaalaisen kanssa samanarvoista eikä missään tapauksessa kalliimpaa.

Näyttääkseni, että tällainen luonnontuotteiden keräämistyö voi meidänkin maassamme olla tuotteliasta, tahdon tässä tuoda esille muutamia numeroita. Vuonna 1894 viettiin Suomesta ulkomaille

Puolukoita y. m. marjalajia	158.017 m:kn arvosta
Apteekkitavaroita	7.468 " "
Grithisiä siemenlajia	196.637 " "
Pajunkuoria	365.668 " "
Syötäviä sieniä	44.935 " "
Kuminoita	46.572 " "

Yhteensä 819.297 m:kn arvosta

Jos tähän vielä lisätään kotimaassa myytyjen ja ulkomaalta tuotujen samanlaatuisten tavarain hinta — varsinkin tuodaan eri siemenlajia, joita voitaisiin saada kotimaassa — saadaan loppusumma koko joukon suuremmaksi. Tämän yhteydessä sopii vielä esimerkiksi mainita, että eräs pumpulitehdas Hämeessä ostaa vuosittain noin 20 tuhatta kiloa Sianpuolukan lehtiä, jotka tuodaan osaksi omasta, osaksi lähipitäjistä. Tosin ei lehdistä kannata maksaa enemmän kuin 7½ tai 8 penniä kilosta; mutta loppusumma tulee kuitenkin 1,500—1,600 markkaa, joka alaväestön kokoamaksi ei ole niinkään vähäiseksi katsottava.

Oleifiä ohjeita kasvien ja kasvioisien keräämisestä, kuiwaamisesta ja säilyttämisestä.

Zuuret ovat kerättävät silloin, kun ne ovat voimakkaimmat ja mehuvimmät, joko syksyllä, kun kasvin warji jo on latastunut tai aikaisin keväällä. Zuuria ei saa huuhtoa wedessä, ne ovat ainoastaan puhdistettavat mullasta ja liasta, jonka jälkeen ne kuiwataan. Kuiwattua lähtewät viimeiset mullat pois juuria karistelemalla.

Kuoret ovat kerättävät keväällä, siihen aikaan jolloin penssaassa tai puussa on jälttää, s. o. ennen kun lehden filmukat ovat puhjenneet. Silloin irtautuu kuori helpoimmin ja silloin siinä on eniten vaikuttawia aineksia.

Jrtit ja lehdet kootaan keväällä tai alkukesästä wähää ennen kukkimista tai juuri sen alussa.

Kukat otetaan heti terälehtien puhjettua.

Marjat ja siemenet kerätään wasta täysin kypsinä.

Kaiikki kasviosat ovat kootawat kauniilla ja kuiwalla säällä, jemmaiseen wuorokauden aikaan, etteiwät ne ole kasveesta tai sateesta kosteita. Sillä silloin ne hywin helposti mustuwat ja homehtuwat eiwätkä enää kelpaa aiottuun tarkoitukseensa. Samoin on tarkasti pidettävä huoli siitä, että ne ovat hyönteisistä tai madoista tarkoin puhdistetut. Wadon syömiä kaswiosia ei pidä ollenkaan ottaa.

Kerättäessä ei pidä turhaan häwittää kaswia, niin että esim. muutaman lehden tai kukan tähden nyhitään kaswi juurineen päiwineen maasta. Kukat, lehdet, y. m. eroitetakoon terävällä weitsellä tai sakilla.

Kasvien tai niiden osien kuiwaamisesta on pidettävä tarkka huoli. Sillä huolellisesti kuiwattu tavara on aina kauniimpaa ja sitäpaitfi säilywät vaikuttawat ainekset niissä paremmin. Wedessä huuhteleminen ennen kuiwaamista kielletään. Kuiwaamisen tähtyy ylimalkaan tapahtua nopeasti, ainoastaan poikkeustapauksissa käyttämällä auringon tai uuniämpöä. Useimmat kaswiosat kuiwawat parhaiten siimeisellä

paikalla, jossa tuulen henki vapaasti puhaltaa. — Tähyin kuiwattuina ovat ne säilytettävät auringon walolta ja kosteudelta suojettuina, suljetuissa laatikoissa tai pusseissa, kufin laji erifseen.

Muuten annetaan kutakin kaswia erittäin käsiteltäessä tarpeen mukaan lifempia neuvoja niin hywin niiden keräämisestä kuin kuiwaamisesta ja säilyttämisestä. Samoin mainitaan kunkin kaswin jälkeen se keskimääräinen hinta, jonka kasvien kokoojat voivat saada tawarastaan. Hinnat tietysti vaihtelevat olosuhteiden ja tawaran laadun mukaan.

1. Juuria.

Metsän alwejuuri (*Polystichum filix mas. L.*)

Aina viimeisiin aikoihin asti on tästä kaswista valmistettua lääketta tuotu ulkomailta. Nyt on kuitenkin samaa lääketta ruwettu meidänkin maassamme suuremmissa määrässä valmistamaan, jotenka tämä, maamme yleisimpiä sanajalkaisia on päässyt hyödylliseen käytäntöön. — Se kaswaa mieluummin siimeisissä lehdoissa ja metsissä sekä kosteanpuoleisilla rinteillä; sen lehdet ovat tähyiskaswuisina noin 40—100 senttimetrin korkuiset ja muodostawat kauniin pensasmoisen ryhmän.

Metsän alwejuuren eroittaminen toisista samannäköisistä sanajalkaisista on tottumattomalle sangen vaikea. Senteähden onkin hywin luultawaa, että alwejuuria kerätessä toisten lääkkeiksi kelpaamattomien sanajalkaisten juuria ymmärtämättömyydestä on otettu mukaan. Warinkin kaksi lajia: Norwen alwejuuri (*Polystichum spinulosum Retz.*) ja Metsäinen hiirenporra (*Asplenium filix femina. L.*) wiettelewät kerääjän oikealta tieltä. Jos kuitenkin pitää

kahta tunnusmerkkiä silmälä, niin tottuu vähitellen eroittamaan oikean alwejuuren toisista samannäköisistä. Kun tarkastaa sanajalkaisia huomaa lehtien takapuolet täynnä pieniä täpliä. Nämät ovat itiöpesäkkeitä, jotka ovat koontuneet säännöllisesti järjestettyihin ryhmiin. Toisilla ovat itiöpesäkeryhvät pyöreitä, toisilla soikeita tahi viivamaisia, toisilla katejuomun peittämänä, toisilla taas ilman katejuomua. Metsän alwejuuri ja Korven alwejuuri eroavat Metsäisestä hiirenportaasta siten, että niillä on itiöpesäkeryhvät munuamaisen kateen alla rivissä kummallakin puolella lehtiliuskan keskisuonta. Metsähiirenportaalla ovat itiöpesäkeryhvät sitä vastoin viivamaisia, joita nuorempana peittää niiden toisessa laidassa oleva katejuomu.

a

b.

a. Metsän alwejuuri. — b. lehtiliuska, jossa nähtävät itiöpesäkeryhvät munuamaisen katejuomujen peittämänä.

Molemmat edellä mainitut alwejuuri-lajit eroavat toisistaan lehtien muodossa ja jakoisuudessa pääasiassa siinä, että Metsän alwejuurella on lehtilaita nyhälaitainen, jota vastoin Korven alwejuuren lehdet ovat useampaan kertaan jaetut ja liuskojen laidat terävillä tai otakärkijäillä ham-

pailla varustetut. Sitä paitfi on tämän, samoin kuin Mets. hiirenportaan juurakko ylimalkaan heikompi kuin Metsän alwejuuren.

Alwejuuresta tulewat ainoastaan maanpinnassa ollewat osat käytäntöön. Lopulla syyskuuta tai alussa lokakuuta kerätään siitä juurakko, joka tähyfaswuisena on noin 10—30 sentm. pituinen sekä 2—5 sentm. paksuinen, sekä noin 2—4 sentm. pituudelta alin oja lehtien ruotia, jotka kaarewina lähtewät kaswamaan juurakon alapuolelta ja kumpaisestakin syrjästä.

Sienot juuret ja suomut, jotka runsaasti ympäröiwät juurakkoa ja lehtiruotia, karjitaan pois ja talteen otetut kaswiosat myhdään tuoreina apteekkeihin, joissa ne sitten kuivataan.

Terweenä on alwejuuri sisältä waaleanvihreä, sillä on omituisen wästenmielinen haju ja äytelä, kitkerä maku. Rafastuneet, ruskean tai muun wäriset juurakot ja lehtiruodit eiwät kelpaa myhtäwiksi.

Alwejuuria ei säilytetä apteekkeissa vuotta kauwemmin, jonka wuoksi niitä ostetaan sinne joka syksy.

Waksetaan 1 mf. kilolta.

Kalmojuuri (*Acorus Calamus.* L.).

Kalmojuuri on ainoastaaan Uudellamaalla ja etelä Hämeessä, runsaasti myöskin Turun puolella kaswawa korkeaa suoli rantakaswi. Se kaswaa mutapohjaisten jolien ja järwien, ylimalkaan warkalleen juoksewien tai seisowien wesien rannoilla. Sen warji on melkein lehtimäinen, noin 1,0—1,25 metrin korkuinen ja paksulapakkoinen, sormenpituisen, vihreänfelttaisten tukkien muodostama tähkä näennäisesti warren siwussa. Juurakko, joka tästä kaswista käytetään on usein enemmän kuin $\frac{1}{2}$ metrin pituinen ja runsaasti sormenwahwuinen, sisältä lumiwalkoinen, päältäpäin waalean punertawa, wäkewän rhytimatuinen.

Juurakko on otettava aikaisin kewäällä ennen lehtien puhkeamista, tai myöhään syksyllä, huuhdottava sekä hienot juuret ja warren tyngät leikattavat pois — juurta ei kuitenkaan saa kuoria. Näin puhdistettu juurakko on leikattava noin formen pituisiin palasiin ja nämät halistawat kahtia sekä warowasti kuivattawat. Kuivattua saa juurakko woimallisen ryytihajun ja samalla kitterän ma'un.

Kalmojuurri.

Samantainen juurakko kun Kalmojuurella on Kurjenmiekkalla (*Iris pseudacorus*. L.), joka on iso- ja keltakukkainen, korkea kiljaswi miekkamaisilla lehdistä. Kun molemmat kaswawat samantlaisilla paikoilla, vieläpä wälistä aiwan wierettäin, niin woi helposti Kalmojuurta kerätessä tämän juurakko tulla mukaan otetuksi. Kurjenmiekan juurakon eroittaa kuitenkin siitä, että se on sisältä ruskean punainen, hajuton ja karwasmauinen. Se on lääkkeeksi kelpaamaton. Maksetaan 80 penniä kilolta.

Wirmajuuri (*Valeriana officinalis*. L.)

On, warfintin meren rantamilla, jotenfakin yleinen maassamme, waikka sitä ei tavallisesti kaswa runsaammin. Se on noin 0,60—1,0 metrin korkeiseksi kaswawa ruohokaswi, jonka warji on pystysuoraan kohenewa, ontto, haaraton ja uurteinen; kukat owat waalean punertawia ja muo-

doštawat runjaskuffaisen, tasalatwaisen, kolmihaaruffaisen farjawiuhkon. Parilehtiset warjilehdet owat kaulana toifistaan. Zuurafosta, joka on hywin lyhyt ja tuskin parin sormen paksuinen, lähtee koko joukko hienompia, waaleita juuria. Näillä on omituinen, wälewän selainen haju ja imelän-kitterä rhyttimaku. — Wirmajuuri kaswaa kosteilla niityillä, jokien ja järwien rannoilla, metsissä ja kiviisillä mäkirinteillä.

Wirmajuuri

paikkaan kuuwamaan. Kuuwina owat juuret ruskeat ja pituudeltaan uurteisia ja haju on entistään wälewämpi ja tuntuwampi. Säilytetään hywin suljetussa astiassa.

Maaketaan 1 mk. kilolta.

Woitukka (*Taraxacum officinale*. Web.).

Woitukka on kewan ensimmäisiä. Sitä on pihat ja nurmikot usein keltanaan, kylwöniityillä haitallisin ja halwin rikkaruoho, josta syystä olisi sieltä häwitettävä. Zuuri, joka tästä kaswista tulee käytäntöön on nuorempana suora kuin tappi, wanhempana hiukkaen haarautunut, tuoreana sisältä walkea ja pehmeä sekä vuoden ajan mukaan sisältävä enemmän tai vähemmän maitomaista nestettä.

Kuivemmita paikoilta kerättyä juurta pidetään parempana. Otetaan syksyllä, puhdistetaan mullasta ilman että sitä huuhdellaan wedessä sekä ripustetaan heti siimes-

Zuuret kerätään myöhään syksyllä, siihen aikaan kun ne ovat mehewimmät, halaistaan pitkin pituuttaan lahtia jos ne ovat isoja ja paksuja ja kuivataan ensin tuulisella paikalla ulkoilmasfa sekä lopullisesti haalean lämpimässä paikassa. Täten kuivattuina säilyvät ne parhaiten toukilla ja hön-teisiltä, jotka muuten ovat hywin ahnaita woikufan juuria syömään.

Maafetaan 60 penniä kilolta.

Woikuffa.

2. Kuoria.

Paatsama, Pajahdin, Pajari (*Rhamnus frangula*. L.)

On Suomessa yleisesti metsissä, metsäniityillä, kosteilla paikoilla, jokien ja purojen varjilla y. m. noin 1,0

Paatsama.

—2,5 metrin korkeiseksi kaswawa pensaspuu. Kukat ovat pieniä ja valkeita, vihreään viwahtawia, lehtihankaisia, lehdet soikeita, ehytlaitaisia. Hedelmä on herneenkokoinen, raakana punainen, kypsänä musta luumarja.

Paatsaman kuori otetaan kewäällä touko- tai kesäkuussa ennen kukkimista nuorista rungoista tai fileistä sormenpaksuisista oksista ja kuivataan auringon paisteessa. Tuoreana on kuorella ilkeä haju ja oksennuttawa, äytelä maku. Tämä ominaisuus kuitenkin häviää aikaa myöten, jonka wuoksi apteekkeissa käytetään wähintään vuoden päiwät säilytettyjä kuoria. Sentähden on Paatsaman kuoria myydessä paras ilmoittaa milloin kuoret on koottu.

Matfetaan 40 penniä kilolta.

3. Lehtiä.

Katko, Täplikas katko (*Conium maculatum*. L.).

Katko ja sen hedelmä.

Suomesja Katko on joutsenakin harwinainen. Se kaswaa kuivilla paikoilla, pelloilla y. m. s., tavallisesti liikellä taloja, rautioilla, teiden warvilla, sorraläjillä j. n. e. Se on usein sangen korkea, ontto, aivan kalju putkaswi, jonka warssi on yläpuolelta nurteinen, runfashaarainen sekä tywipuolelta punaisruskeiden täplien firjaama. Lehdet päältäpäin tummanvihreät ja kiiltottomat, alapuolelta waaleamman vihreät ja kiiltävät. — Kukat valkeita, kehittywät heinäelokuussa.

Kaswi on hyvin myrkyllinen. Tuoreana, semminkin lafastuneena ja jos sitä formilla hieroo, on sillä ilkeä, rotan wirtsfalle wiwahtawa haju. Maku on hiukan suolaisen kitterä-

Tästä kaswista tulewat lehdet käyntäntöön. Ne koo- taan kukkimisen aikaan tai juuri ennen kukkimista. Paksuja lehtiruotia tai warjia ei saa ottaa mukaan. — Kuivattuina menettävät lehdet johonkin määrin ilkeän hajunsa. — Myr- kyllisyhtensä tähden owat ne säilytettävät warowasti ja eril- lään muista kasweista hyvin suljetussa astiassa.

Maksetaan 1: 50 penniä kilolta.

Sianpuolukka, Sianmarja (*Aretostaphylos uva ursi*. L.).

On maamme yleisimpiä kaswia. Se on hyvin tavallisen puolukan näköinen, pitempi wartinen, ja kaswaa vielä kui- wemmilla paikoilla, hiekkakankailla, kiviisillä metsämailla j. n. e. kuin puolukka. Se on rento warpukaswi, jonka lehdet

a ja b Sianpuolukka, c Sianpuolukan lehti, d tawallisen puolukan lehti.

owat nahkeita, pyöreä- päisiä ja chyttaitaisia jeta yli talwen kestäviä. Yläpuolelta lehdet owat tummanwihreitä, kiiltä- wiä, alapuolelta waalean- wihreitä ja kummaltakin puolelta uurteis-suonisia. Näitten suonien kautta eroaa sianpuolukka hy- win selwästi tawallisesta puolukasta, jonka lehdet owat alapuolelta musta- pillkuiset. — Kukat owat walkeita punertawilla

hampailla. — Hedelmä on herneenkokoinen, kuiva ja mehuton, fileä, punainen marja.

Lehdet kerätään aikaiseen keväällä ja kuivataan vapaassa ilmassa, ei uunissa. Niitä ostetaan paitsi apteekkeihin myöskin pumpulitehtaiiin, joissa niitä käytetään värjähtsiin.

Willikaali (*Hyoscyamus niger*. L.).

On maamme eteläosissa joutsenlehtien yleinen, pahanhajuinen ja myrkyllinen ruohokasvi, jonka kukat ovat litaislehtisiä, kukan neli mustan sinipunainen, laide tumma-
suoninen. Lehdet ovat karvaisia, ehytlaitaisia tai isohampaisia,

Willikaali.

jostus melkein parihalkoisia. Varsi on karvainen ja tahmea. Kasvaa asutuisissa paikoissa, rikkaläjillä, kyläteiden varjilla, antioksi jääneillä, litaisilla paikoilla j. n. e.

Lehdet ovat tuoreina hyvin pehmeät. Ne kastuvat pian ja ovat sentähden heti kerättyä nopeasti kuivattamat, jolloin ne menettävät ilkeän hajunsa ja entisen värinsä, kurtistuvat ja muuttuvat litaisen harmaan viheriöiksi. Kuskaaksi muuttuneita tai

muuten pilaantuneita lehtiä ei saa ottaa mukaan.

Kuivatut lehdet vetävät helposti kosteutta itseensä ja saavat silloin ilkeän hajunsa takaisin. Ne ovat sentähden huolellisesti säilytettävät suljetuissa astioissa ja, myrkyllisyyhtensä takia, muista erillään.

Maksjetaan 1 mk. kilosta.

4. Kukka.

Johanneksen kukka, Saunakukka, Kamelisaunio (*Matricaria chamomilla*. L.)

Käytetään hyvin paljon lääkkeeksi, jonka tähden sillä on suuri menekki apteekkeihin. Se kasvaa kuivilla kylvänteillä, pelloilla, teiden varjilla, ylimalkaan viljellyillä paikoilla; sillä on vahva, makea ryhtihaju, tuoreessa kasvissa vähän mansikan tai omenan hajuun viivahtava. — Johanneksenkukka on kalju ruohokasvi hienojakoisilla ja hienoliuskaisilla lehdistä; kielikukkaaset ovat valkeita, taaskäänteisiä.

Johanneksen kukka.

Näitten tuntomerkkien kautta eroaa se muista Saunakukkaista (*M. inodora* L.: on hajuton, *M. discoidea*. L.: puuntuu valkeat kielikukkaaset).

Kukat ovat kerättävät ilman kulkavartta kuivalla säällä heti kukkien puhjettua, huolellisesti, aivan hienoihin kerroksiin lewitettyinä nopeasti kuivattavat ja hyvin säily-

tettävät. Kosteina kootut ja huonosti kuivatut kukat menettävät värinsä ja ryytihakunsa. Sitä paitfi niihin pyrkii hyönteisiä, jotka pian kokonaan hävittävät kootun tavarun.

Maksetaan 1 mk. 50 p:ää kilolta.

Koimaruna, Mali (*Arthemisia Absinthium*. L.).

On yli Suomen lewinnyt ja tunnettu. Kotilääkkeeksi sitä on käytetty ennen aikaan hyvinkin paljon sekä koita vastaan, josta se on saanut nimen Koiruoho eli Koimaruna. Se kasvaa kylissä, piholla ja teiden varjilla, pientareilla y. m. ja tunnetaan helposti väkävästä hajustaan, jonka kautta se eroaa muista Marunala-jeista. Kasvin varsi, kukka-perät ja lehdet ovat hienon karvan peittämiä, jonka vuoksi koko kasvi on harmaa, lehdet melkein valkeita. Kukat keltaisia.

Koimaruna.

Koimaruna on kerättävä tähdessä kukassa ollessaan. Siitä otetaan hienoimmat oksat kulkineen, lehtineen noin 8—10 senttimetrin pituudelta. Kuivattava ja säilytettävä erillään muista.

Maksetaan 45 penniä kilolta.

Siankärsäheinä (*Achillea millefolium*. L.)

Siankärsäheinä kasvaa yli koko maamme pellonpientareilla, niityillä, teidenvarjilla sekä ylimalkaan kuivilla paikoilla. — Kasvin varsi on pysty ja kankea, kukat, joita on runsaasti kasvin latvassa, ovat valkeita, joskus punaisia.

Siantärjähöinä.

Kukat ovat kerättävät juuri kukkien auvetessa ilman että kasvin warkka tai lehtiä otetaan mukaan sekä kuivattawat ulkoilmasssa. Kuivattuina niillä on omi-
tuinen rhyttihaju ja suolaisen karwas maku.

Kuivilta ja auringon paah-
tamilta paikoilta kerättyjä
kukkia pidetään parhaimpina.

Waksetaan 45 p. kilolta.

5. Hedelmiä, marjoja y. m.

Kataja (*Juniperus communis*. L.)

Kataja.

Katajasta tulewat mar-
jat apteekissa käyntäntöön.
Ne valmistuwat wasta toi-
sena wuotena ja owat täy-
sin kypsyneinä ja terweinä
ikäänkuin hienon lasteen
peittämiä ja mustan sini-
siä. Waultaan pihkaiset
ja makeat. Kypsymättömät,
wihreän-ruskeat tai liian
wanhat, punaisen ruskeat
ja kuivat sekä kurtistuneet
marjat, jotka puristaessa
helposti särkyvät, owat ap-
teekkeihin kelpaamattomat.
Katajanmarjat kerätään
syksyllä ja lewitetään lat-
tialle tai muulle sopiwalle

paikalle kuivamaan. Silloin, tällöin kohennellaan niitä varovasti, ett'ei marjat mene rikki. Uuni- tai muuta keino- tekoista lämpöä käyttämällä niitä ei saa kuivata. — Hyvin kuivattuina ovat marjat kiiltävän mustanruskeita. Uunissa ja varjinkin liika lämpimässä kuivatut katajanmarjat ovat mustia ja kurttuisia. — Päitsi apteekkeihin otetaan näitä olutpanimoihin. Myöskin käytetään katajanmarjoja varjinkin Itä-Suomessa sahdin valmistukseen.

Maksetaan 25 p. kilolta.

Rumina (Carum carvi. L.)

Rumina on pientareilla, tienvierillä ja niityillä yli koko Suomen tavallinen, kalju, hienourteinen noin 30—60 senttim. korkeinen putkikasvi valkeilla kukilla. Lehdet

a Rumina-kasvi. b Rumina-kasvin hedelmä.

parijakoiset, liuskat hienojakoisia. Hedelmä on pittulainen ja ruskea, selkäpuolella 3 hienoa harjua.

„Ruminoiden“, s. o. rumina-kasvin hedelmien käyttäminen taloudessa on vanhastaan tunnettua. Ne ovat ke-

rättävät aiwan kypsänä ja kuivina, puhdistettavat ja säilytettävät suljetuisja astioisja, jolloin ne parhaiten säilyttävät rhyttihajunsa sekä makunsa.

Maksetaan 60 penniä kilolta.

Näsiäinen (*Daphne Mezereum*. L.)

Näsiäinen on ainakin Etelä-Suomessa jotenkain yleinen, tavataan Lapissa asti. Se on lehdoisja ja muuten väkewillä mailla kaswawa kapealehtinen pensas, jonka punaiset, hyvänhajuiset kukat puhkeawat jo aikaiseen kevääällä, ennenkuin lehdetkään owat kehittyneet. Sen punaiset marjat samoin kuin kuori owat kirpeä makuisia ja warsinakin marjat myrkyllisiä.

Näsiäinen kukkiesja ja hedelmää kantaesja.

Ennen käytettiin apteekisja näsiäisen kuoria ja marjoja paljon enemmän kuin nykyään, jolloin ainoastaan marjat owat käytännöissä. Kuivattuina owat ne ruskeita ja myrkyllisyhtensä wuoksi owat ne tarkasti säilytettävät.

Maksetaan 2 mk. kilolta.

Marjojen säilyttämisestä ja käyttämisestä taloudessa on Kansanvalistus-seuran kustannuksella ilmestynyt Lehtori A. Genetzin kirjoittama vihkonen. Tässä mainittakoon kuitenkin muutama sana eräistä marjalajeista, jotka apteekkeisfajin tulevat käyttäntöön.

Mustikoita (*Myrtillus nigra*. L.) ja **Wattuja** (*Rubus idaeus*. L.) käytetään apteekkeissa kuivattuina. Ne ovat kerättävät kuivalla säällä, ei sateen aikana eikä kohta sen jälkeen sekä täysin kypsyneinä. Ne ovat kuivattavat ulkoilmasa, päivänpaisteessa. Marjat lewitetään ohuihin kerroksiin jollekin tasaiselle paikalle, puhtaalle paperille tai pellille. Näin kuivavat marjat, jos säät ovat suotuisat, muutamassa päivässä. Sopivan ilman puutteessa voidaan marjat myös kuivata uunissa, waan ei kuumassa. Kuumassa uunissa palavat marjat helposti eiwätkä semmoisina kelpaa mihinkään tarkoitukseen.

Kuivatuista mustikoista maksetaan 1 mk. ja watuista 1: 50 penniä kilolta.

Paitti kuivattuina otetaan wattuja myöskin tuoreina apteekkeihin. Samoin **Karpaloita** (*Oxycoccus palustris*. L.), jotka ovat parhaita keväällä ostuaan talven lumen peitossa.

Härkäjyvä. Torajyvä. Karjunhammas. (*Secale cornutum*.)

Sateisina, kasvullisuudelle epäsuotuisina kelinä ilmestyy, sitä helpommin ja enemmän kuta huonommin hoidettu pelto on, rukiin tähkään mustansinerwiä, sarvenmuotoisia tähkästä ulospistäviä muodostuksia, joita sanotaan härkäeli torajywiiksi, karjunhampiksi. Nämä saavat alkunsa erästä loisieni-lajista, joka asettuu rukiin kukkaan ja jolla on kolme eri kehitysmuotoa. Ensimmäisellä kehityksasteella ollessaan erittyy sienestä haisewaa nestettä, n. s. mesikas-

tetta. Lentäessään yhdestä rukiinkufasta toiseen lewittävät hyönteiset tätä mesikastetta ja siinä löytyviä loisfienen itiösoluja yli ruispellon. Edelleen kehittyessään häwittää tämä sieni rukiin sikiäimen ja jywän asemasta muodostuu myrkyllinen torajywä. Kun se valmistuttuaan karisee maahan säilyy se yli talwen elinwoimaisena ja seuraavana kewäänä kehittyy siitä torajywä-sienen itiöitä, jotka päästyään rukiin kufkaan, taas wuorostaan synnyttävät torajywiä.

Särkäjywä.

Härkäjywät owat jo vanhastaan tunnetut wahingollisuudesta. Katowuosina, jolloin pitkälliset sateet pilaawat wähäisinkin sadon, on köyhän kansan keskuudessa, joka melkein yksinomaan käyttää leipää rawinnokseen, liikkunut n. s. wetotauti. Tähän on usein ollut syynä juuri härkäjywä, joka puhtaan wiljan mukana nautittuna on tuottanut kowan ja tuskallisen taudin sekä jollei aina kuolemaa, niin ainakin pitkällisen hiwuttawan kiwulloisuuden.

Härkäjywän wahingollisuus ei kuitenkaan estä sitä olemasta warjin arwofasta lääkkeenä, oikein valmistettuna ja lääkärin määräyksen mukaan käytettynä. Suoellinen maamies tekee siis itselleen ja koko perhekunnalleen kassinkertaisen hyödyn poistaessaan rawinnostaan taudin siemenen. Sillä samalla kun hän eroittaa wiljasta tällaiset wahingolliset ainekset, saa hän niistä hyvän hinnan myhdesjään niitä apteekkeihin.

Parasta on, jos härkäjywät noukitaan tähtästä ennen kuin ruis leikataan sikäli kun se käytännöllisistä syistä on mahdollista sekä sitten kuwataan noin 50°—60° lämpimässä. Tawallisesti kuitenkin kerätään härkäjywät meidän maassamme riiehestä wiljan puitua, jolloin ne wiljaa seulotesa saadaan helposti erotetuiksi. Silloin ne myöskin jo owat walmiiksi kuwatut.

Apteekkeihin myytävien härkäjyvien tulee olla kokonaisia ja täyteläitä, helposti katkeavia sekä sisältä punaisensinerwiä. Liika suureksi kasvaneet, joissa on paljon halkeamia, homehtuneet tai muuten pilaantuneet ovat eroitettavat ja poltettavat. Härkäjyvät ovat säilytettävät suljetussa astiassa kuivalla ja viileällä paikalla ja heti syksyllä myytävät apteekkeihin.

Maksetaan 2 mf. kilolta.

Kärpäsenruuti (*Lycopodium*).

Kärpäsenruuti jaadaan kolmesta eri Viekofaswijajista, nim. Katinlieko (*Lycopodium clavatum* L.), Riiden-

Katinlieko.

lieko (*L. annotinum* L.) ja Kestalieko (*L. complanatum* L.). Nämät ovat maasjamme yleisiä kankailla, metsissä ja kuivilla paikoilla kasvavia, kesän talven vihreitä kaswia, joiden pitkin maata suikertavat pitkät warret ovat tiheäin, pienten ja sitkeäin lehtien peittämät. Kärpäsenruuti on mainittujen liekofaswien itiöitä; se on kestaista hywin hienoa jauhoa, joka tulesa hywin helposti syttyy ja palaa ätkiä leimahtaen. Itiöitä sisältävät itiöpesäkkeet ovat yllämainituilla Viekolajeilla tähkissä. Pitäen tähkien lukumäärää ja muotoa silmällä voidaan nämä kolme mainittua lajia

helposti eroittaa toisistaan, sekä muista kelpaamattomista liekolajeista. — Katinlieko ja Riidenlieko ovat siinä yhtäläisiä, että lehdet ovat kaikki neulamaisia ja yhtäkokoisia, koko warji siis liereä, waan eroawat siinä, että edellisen tähkät ovat tavallisesti parillisia (2—4 yhdesä) jotenkin pitkän harwasuonisen perän päässä, jälkimäisellä on ainoastaan yksi perätön, haaran päässä kaswawa tähkä. Keltaliekolla sitä vastoin ovat suomumaiset lehdet eri suuria sekä asetetut riiveihin, niin että warji käy litteäksi. Tähkä on liereä, pitkäperäinen.

Kärpäsenruutia kerätään siten, että syysykejällä tähkät, ennenkuin ne owat täydellisesti walmistuneet, leikataan kaswista ja lewitetään lakanoille, sileälle paperille tai pärewalkoihin auringon paisteeseen kuivamaan, jonka jälkeen „kärpäsenruuti“ helposti eriaa kun tähtiä karistellaan tai hierotaan. Popuksi on kaikki sihdattawa hienon silkkiyhdin läpi, niin että myytäväksi kelpaawa kärpäsenruuti saadaan tarpeettomista kaswiosista puhdistetuksi.

Itse liekokaswista saadaan kutomalla hyviä ja kestäviä mattoja.

Maassetaan 2: 50 penniä kilolta.

Paitisi yllämainittuja, tulewat jotkut muutkin maamme kaswit apteekkeissa käyntäntöön. Mutta koska niitä käytetään ainoastaan muutamissa paikoissa ja niissäkin vähäisissä määrissä owat ne ilman yleistä merkitystä ja jätetään senden tässä mainitsematta.

Kuwiien luettelo.

	Sivu.
a, b. Metsän alwejuuri (<i>Polystichum filix mas. L.</i>)	7.
Kalmojuuri (<i>Acorus Calamus, L.</i>)	9.
Wirmajuuri (<i>Valeriana officinalis. L.</i>)	10.
Woituffa (<i>Taraxacum officinale. Web.</i>)	11.
Paatsama (<i>Rhamnus frangula. L.</i>)	11.
Statfo (<i>Conium maculatum. L.</i>)	12.
abc. Sianpuoluffa (<i>Arctostaphylos uva ursi. L.</i>)	13.
Wiliifaali (<i>Hyoscyamus niger. L.</i>)	14.
Johanneffen tuffa (<i>Matricaria chamomilla. L.</i>)	15.
Woimaruna (<i>Arthemisia Absinthium. L.</i>)	16.
Siantärjähainä (<i>Achillea millefolium. L.</i>)	17.
Stataja (<i>Juniperus communis. L.</i>)	17.
Kumina (<i>Carum carvi. L.</i>)	18.
Wäfiäinen (<i>Daphne Mezereum. L.</i>)	19.
Särfäjyvä (<i>Secale cornutum</i>)	21.
Särpäjenuuti (<i>Lycopodium</i>)	22.

Kansanwalistus-seuran toimituksien

tahdestymmeneskolmas vuosikerta sisältää seuraavat kirjaset:

99. **Waatetusaineista** ja niiden valmistuksesta. Kirj. S. J. Waruštettu 30 kuvalla. 106 siv. 8:o. Hinta 1 mk. 25 p.
100. **Kuwaelmia Itä-Suomalaisten wanhoista tawoista. Talwi-toimet.** Kirj. Johannes Häyhä. 136 siv. 8:o. 8 kuvaa. Hinta 1 mk. 25 p.
101. **Maantieteellisiä kuwaelmia XXII. Aankomaat.** Kirj. Hanna Saworin. 39 siv. 4:o. 23 kuvaa. Hinta 1 mk. 50 p.
102. **Itsekaswatus.** Kansantajuinen esitelmä. Kirj. Vera Hjelt. 21 siv. 8:0. Hinta 25 p.

Kuluwaa vuosikertaa warten on walmiina:

103. **Henkellisiä herätysliiä Italiassa uskonpuhdistuksen aikakautena.** Kirj. Juuso Salowaara. 92 siv. 8:o. Hinta 75 p.
Tekeillä on muun muassa seuraawat wihkojet seuran toimitus-jarjaa warten:

Kuwaelmia Itä-Suomalaisten wanhoista tawoista. Kesä-askareet. Kirj. Johannes Häyhä.

Kukia Kantelettaren taskista. Kokoillut N. Forsman. 67 siv. 8:o.

Maantieteellisiä kuwaelmia XXIII. Kreikka. Kirj. J. Inha. Kudontamalleja ohjeineen. Oswiitta aloittelijoille. Julkais-jut N. S. 51 siv.

Kansanwalistus-seuran toimitusten wanhoja vuosikertoja on wielä jaatawissa melkein täydellinen kokoelma. Niinosaan harvoja wihkoja on loppuun myyty, ja niitäkin toimitetaan useimmat uudestaan painettawiksi.

Hiljakkoin on seuran toimesta ilmestynyt painosta:

Säweleitä Kanteleelle. I. Sowittanut A. Odenström. 24 siv. Hinta 1 m. 50 p.

Kansanwalistus-seuran lehtisiä. Kokoelmasta joista kaikkiaan on tähän asti ilmestynyt 48 numeroa owat viimeksi ilmestyneet seuraawat:

41. Rastiwiljelyksestä. Kirj. J. G. Bergroth. 8 siv.
42. Milloin ja missä tuolema tapabtui? 8 siv.
43. Kuollutto wai walekuollut? 16 siv.
44. Waiteasti opittu läski. 8 siv.
45. Uno Cygnaeus. Suomen kansakoulun isä. Kirj. M. Friberg. 16 siv.
46. Dikeutta taikille. Eläinjuojelustystä. Kirj. Constance Illner. 8 siv.
47. Katri Saarela. Kertomus äideille. Kirj. Matilda Roos. 16 siv.
48. Raswatusto sen telti? Kirj. Maria. 8 siv.

Myhdään artissa, jolloin 25 kapp. 8 siv. maksaa 75 p., sama määrä 16 sivuisia 1 mk. 50 p.

Kansanwalistus-seuran Kuwalehtiä. Warastossia löytyy seuraawat: E. Lönnrot, U. Cygnaes, Topelius, Snellman. Kumeberg, Ritolai II, Aleksandra Teodorowna, Lutherus. Hinta 25 kapp. 2 mk. 50 p.

Seuran toimisto: Helsinki, Wuorikatu 9.

Hinta 25 penniä.

LUKURENGAS

Näköispainos, Kvs-säätiön Arkisivistyksen digikirjasto

Digitoitu Suomen tiedekustantajien liiton Kopiosto-korvauksista myöntämällä apurahalla.

Alkuperäinen julkaisu:

Neuvoja lääkekasvien kokoajille /
kirjoittanut Karl Th. Hällström, apteekkari.
(Kansanvalistus-seuran toimituksia ; 104).
Helsingissä : [Kansanvalistusseura], 1898.
(Helsingissä : Suomalaisen Kirjallisuuden
Seuran kirjapainon osakeyhtiö, 1898)

Kansanvalistusseuran toimituksia 104

YKL 67.35

kuivatut elintarvikkeet; kasvinosat; keräily;
luonnonlääkkeet; lääkekasvit

ISBN 978-952-7533-27-7

URN:ISBN:978-952-7533-27-7

Kvs-säätiö (Kansanvalistusseura sr)
Helsinki 2022